

Müslüman Düşünce ve Sorunları -I-

Editörler

Gürbüz DENİZ | Tuncer NAMLI

Yazarlar

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ | Prof. Dr. Ramazan ADIBELLİ

Doç. Dr. Rıza KORKMAZGÖZ | Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Prof. Dr. Zekeriya PAK | Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

Dr. Öğr. Üyesi Soner AKSOY | Prof. Dr. Orhan ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan BAŞARAN

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selman TOSUN

Prof. Dr. Ali DURUSOY | Prof. Dr. Necmettin PEHLİVAN

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1791

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyezi

Yayın No | Publication Number: 369

Kitap Adı : Müslüman Düşünce ve Sorunları -I-

Book Title : Muslim Thought and Its Challenges -I-

ISBN : 978-625-5536-82-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536822

Editörler | Editors: Gürbüz Deniz | orcid.org/0000-0002-9651-9645

Kurum | Institution: Ankara Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01wntqw50

Tuncer Namlı | orcid.org/0000-0003-1230-5568

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Editorial

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 375 (xxvii + 347)

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH - İslam | Islam

BISAC: RELO37000 - Din / İslam / Genel | Religion / Islam / General

THEMA: QRAM - İslami düşünce ve teoloji | Islamic thought and theology

LC Classification: BP166 - İslam felsefesi | Islamic philosophy

DEWEY: 297.1 - İslam düşüncesi | Islamic thought

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.1.3 - İslam Araştırmaları | Islamic Studies

Scopus Subject Areas: 1211 - Din ve Teoloji | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Deniz, Gürbüz (ed) - Namlı, Tuncer (ed). *Müslüman Düşünce ve Sorunları -I-*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyezi, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Kitaptaki yazıların dil ve içerik açısından sorumluluğu yazarlara aittir.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Müslüman Düşünce ve Sorunları -I-

Editörler

Gürbüz DENİZ | Tuncer NAMLI

Yazarlar

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ | Prof. Dr. Ramazan ADIBELLİ
Doç. Dr. Rıza KORKMAZGÖZ | Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Prof. Dr. Zekeriya PAK | Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Dr. Öğr. Üyesi Soner AKSOY | Prof. Dr. Orhan ARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan BAŞARAN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selman TOSUN
Prof. Dr. Ali DURUSOY | Prof. Dr. Necmettin PEHLİVAN

Ankara 2025

Editörler Hakkında | About the Editors

Gürbüz DENİZ

Lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Prof. Dr. Hayrani Altıntaş danışmanlığında hazırladığı Kâtip Çelebi'nin Eğitim ve Öğretim Anlayışı başlıklı teziyle 1992 yılında yüksek lisans derecesini aldı. Doktora öğrenimini aynı enstitüde, yine Prof. Dr. Altıntaş'ın danışmanlığında hazırladığı Hocazâde ve Ali Tûsî'nin Tehâfütleri'nin Mukayesesi adlı çalışmayla 2000 yılında tamamladı.

2002 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalına öğretim üyesi olarak atanan Deniz, çalışmalarını İslam felsefesi, kelim-felsefe tartışmaları, insan hürriyeti ve varlık anlayışı gibi alanlarda sürdürmektedir. Klasik kelim-felsefe metinlerindeki tartışmaları mukayeseli biçimde ele almakta; ayrıca insanın metafizik konumuna ve Kur'an'ın kronolojik okunuşuna ilişkin metodolojik yaklaşımlar geliştirmektedir. Bu alanlarda kaleme aldığı çalışmaları arasında Kelam-Felsefe Tartışmaları: Tehâfütler Örneği, İnsan Hürriyetinin Metafizik Temelleri ve Bilgi, Varlık ve Ahlak sayılabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Fecr Yayınları, Grafiker Yayınları, Litera Yayınları ve Eskiye Yayınlarından yayımlanmış çeşitli kitapları bulunan Deniz, halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmaktadır.

Gürbüz Deniz completed his undergraduate studies at Atatürk University Faculty of Theology and then pursued graduate education at Ankara University Faculty of Theology, Department of Islamic Philosophy. Under the supervision of Prof. Dr. Hayrani Altıntaş, he earned his MA in 1992 with a thesis titled Kâtip Çelebi's Approach to Education and Teaching. He continued his doctoral studies at the same institute, again under Prof. Dr. Altıntaş, completing his PhD in 2000 with a dissertation titled A Comparative Study of the Tehâfüt Works of Hocazâde and Ali Tûsî.

Deniz was appointed as a faculty member at Ankara University Faculty of Theology, Department of Islamic Philosophy in 2002. His research focuses on Islamic philosophy, the intersections of kalam and philosophy, human freedom, and conceptions of being. He examines classical kalam-philosophy debates comparatively and develops methodological approaches to the metaphysical status of humans and the chronological reading of the Qur'an. Among his publications in these fields are Kalam-Philosophy Debates: The Example of Tehâfütler, The Metaphysical Foundations of Human Freedom, and Knowledge, Being, and Ethics. He has authored several books published by the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı), Fecr Publishing, Grafiker Publishing, Litera Publishing, and Eskiyeni Publishing. Deniz currently serves on the faculty of Ankara University Faculty of Theology.

Tuncer NAMLI

Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamandıktan sonra aynı fakültede İslam hukuku alanında yüksek lisans çalışmalarına başladı. Prof. Dr. Ali Bardakoğlu danışmanlığında hazırladığı Tanzimat ve Sonrası Dönem Kanunlaştırma Tartışmaları başlıklı teziyle 1988 yılında yüksek lisans derecesini aldı. Araştırmacı yönünü farklı kurumsal deneyimlerle sürdüren Namli, uzun yıllar öğretmenlik yaptıktan sonra Fecr Yayınevi'nin kültürel araştırmalar biriminde editörlük faaliyetlerine başladı ve burada fikir ve yayıncılık dünyasına dair önemli çalışmalar yürüttü.

Yazı hayatına Fecre Doğru dergisinde başlayan Namli, ahlak düşüncesi, İslam hukuku tartışmaları ve Kur'an'ın anlam evrenine ilişkin konulara yoğunlaştı. Bu çerçevede Ahlakî Kavramlarda Anlam Arayışı ve Kur'an Aydınlığı: Kronolojik Kur'an Meali gibi eserlerinde kavramsal çözümlmeye dayalı özgün bir yaklaşım geliştirdi. Meal hazırlığı süresince çalışmalarını büyük ölçüde bu projeye odaklayan Namli, özellikle Kur'an'ın kronolojik okunuşu, kavramların tarihsel bağlamı ve normatif yorum ilkeleri üzerine araştırmalarını derinleştirdi.

2011 yılından itibaren Anadolu İlahiyat Akademisi'nin kurucu müdürü olarak görev yapan Namli, çalışmalarına bu görev çerçevesinde ve akademik araştırmalarını sürdürerek devam etmektedir.

Tuncer Namlı completed his undergraduate studies at Erciyes University Faculty of Theology and subsequently pursued graduate education in Islamic Law at the same faculty. Under the supervision of Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, he earned his MA in 1988 with a thesis titled *The Legal Reform Debates during and after the Tanzimat Period*. Namlı continued his scholarly pursuits through various institutional experiences, teaching for many years before joining Fecr Publishing as an editor in its cultural research unit, where he conducted significant work on ideas and publishing.

He began his writing career in *Fecre Doğru* magazine and has focused on ethical thought, debates in Islamic law, and the conceptual universe of the Qur'an. In this context, he developed an original conceptual-analytical approach in works such as *Searching for Meaning in Ethical Concepts* and *The Light of the Qur'an: A Chronological Translation of the Qur'an*. During the preparation of the translation, he concentrated much of his research on this project, deepening his investigations particularly into the chronological reading of the Qur'an, the historical context of concepts, and principles of normative interpretation.

Since 2011, Namlı has served as the founding director of the Anatolian Academy of Theology (*Anadolu İlahiyat Akademisi*), continuing his academic research and scholarly work within this role.

Yazarlar Hakkında | About the Authors

Ramazan ADIBELLİ

Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak akademik kariyerine başladı. Yüksek lisansını Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Kapadokya Bölgesi'ndeki Hıristiyanlık Tarihi* başlıklı teziyle tamamladı. Doktora çalışmalarını ise Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sürdürerek 2009 yılında doktor unvanını aldı. 2010 yılında yardımcı doçent, 2014'te doçent ve 2020'de profesör olarak atanmış olup hâlen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmaktadır.

Çalışmalarında Mircea Eliade, dinler tarihi metodolojisi, Ahilik, Anadolu folkloru ve dinler arası ilişkiler üzerine yoğunlaşan Adıbelli, bu alanda *Mircea Eliade ve Din, Türk Kültüründe Su Kültü ve Çeşme Fenomenolojisi, Katolik Din Adamı Alfred Loisy'nin Yeni Ahit Eleştirisi ve Ahiliğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?* gibi eserler kaleme almıştır. Ayrıca çeşitli dergilerde makaleler yayımlamış, birçok kongre ve sempozyumda tebliğ sunmuş; Jean Raymond, Jacques Waardenburg ve Jean-Paul Willaime gibi yazarların önemli eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

Ramazan Adıbelli completed his undergraduate studies at Selçuk University Faculty of Theology and began his academic career as a research assistant in the Department of History of Religions at Erciyes University Faculty of Theology. He earned his MA from Selçuk University Institute of Social Sciences with a thesis titled *History of Christianity in the Cappadocia*. He continued his doctoral studies at Erciyes University Institute of Social Sciences, receiving his PhD in 2009. Adıbelli was appointed as an assistant professor in 2010, associate professor in 2014, and full professor in 2020, and he currently serves at Erciyes University Faculty of Theology.

His research focuses on Mircea Eliade, methodology in the history of religions, Ahilik, Anatolian folklore, and interreligious relations. Among his publications in these areas are *Mircea Eliade and Religion, Water Cult*

and Fountain Phenomenology in Turkish Culture, Catholic Clergyman Alfred Loisy's Critique of the New Testament, and Does Akhism Have a Chance in the World of Consumers?. He has also published numerous articles in various journals, presented papers at multiple conferences and symposiums, and translated significant works of authors such as Jean Raymond, Jacques Waardenburg, and Jean-Paul Willaime into Turkish.

Rıza KORKMAZGÖZ

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri alanında yüksek lisans ve doktora çalışmalarını sürdürdü. Yüksek lisansını Kelam'da *İlahi İrade ve İlim İlişkisi*, doktorasını ise *Kur'an'da Tarih Algısı* başlıklı tezleriyle tamamladı. 2003-2013 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığında çeşitli görevlerde bulunan Korkmazgöz, 2013 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalına öğretim üyesi olarak atandı ve 2020 yılında doçent unvanını aldı.

Araştırmalarını marifetullah, tarih felsefesi, nedensellik, bilgi ve ahlak konuları üzerinde yoğunlaştıran Korkmazgöz'ün başlıca eserleri arasında *İbn Haldun'da Tarih Metafiziği: Metafizik ve Teolojik Temeller* ve *Allah, İnsan ve Tarih: Kur'an'da Tarihin Kavramsal ve Meta-Paradigmatik Temelleri* yer almaktadır. Ayrıca çeşitli makale ve çevirileri bulunmaktadır.

Rıza Korkmazgöz completed his undergraduate studies at Gazi University Çorum Faculty of Theology and pursued graduate and doctoral studies in Basic Islamic Sciences at Ankara University Faculty of Theology. He earned his MA with a thesis titled *The Relationship Between Divine Will and Knowledge in Kalâm* and his PhD with a dissertation titled *The Perception of History in the Qur'an*. Between 2003 and 2013, Korkmazgöz held various positions at the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı). In 2013, he was appointed as a faculty member in the Department of Kalam at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology and was promoted to associate professor in 2020.

His research focuses on the knowledge of God (*marifetullah*), philosophy of history, causality, epistemology, and ethics. Among his major pub-

lications are *Metaphysics of History in Ibn Khaldun - Metaphysical and Theological Foundations* and *God, Man and History - Conceptual and Meta-Paradigmatic Foundations of History in the Qur'an*. He has also published numerous articles and translations.

Mehmet EVKURAN

1991 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1994-2003 yılları arasında aynı üniversitenin Kalam Anabilim Dalında *Müslüman Kültürdeki Mitolojik Unsurlar* başlıklı teziyle yüksek lisans; *Ehl-İ Sünnet Siyaset Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları* teziyle de doktora-sını tamamladı.

Yaklaşık 9 yıl Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak çalıştıktan sonra, 2000 yılında o zamanki adıyla Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Kalam Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı Anabilim Dalında 2003 yılında doktor, 2006 yılında doçent unvanı aldı. 2012'de ise profesör kadrosuna atandı. Ayrıca Üniversitenin Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi müdürlüğü görevini de yürüttü. Evkuran, halihazırda Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kalam Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Alanında yayımlanmış kitapları, makaleleri, sempozyum ve bilimsel konferanslarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

Mehmet Evkuran graduated from Ankara University Faculty of Theology in 1991. Between 1994 and 2003, he completed his MA in the Department of Kalam with a thesis titled *Mythological Elements in Muslim Culture* and his PhD with a dissertation titled *The Structure and Issues of Sunni Political Thought* at the same department.

After approximately nine years of teaching in the Ministry of National Education, Evkuran was appointed as a research assistant in 2000 to the Department of Kalam at Gazi University Çorum Faculty of Theology (then under this name). He received his doctorate in 2003, was promoted to associate professor in 2006, and full professor in 2012. He also served as the director of the University's Distance Education Application and Research Center.

Evkuran currently serves as a faculty member in the Department of Kalam at Ankara Social Sciences University Faculty of Theology. He has published books and articles in his field and presented papers at numerous symposiums and academic conferences.

Zekeriya PAK

1986 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1987-1994 yılları arasında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığında Uzman Yardımcısı olarak görev yaptı. 1994-1998 yıllarında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. 1998 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında *Kur'an'da Kulluk* başlıklı tez çalışmasıyla doktora eğitimini tamamladı.

1998 yılından itibaren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Aynı üniversitede Anabilim Dalı Başkanlığı, Bölüm Başkanlığı, Dekan Yardımcılığı, Dekanlık ve Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.

Çalışmalarında Kur'an tefsiri, vahiy anlayışı ve tefsir usulü konularına yoğunlaşan Pak'ın bu alanlarda yayımlanmış eserleri arasında *Kur'an'da Kulluk*, *Allah İnsan İletişimi*, *Tertibi'l-Ulûm* (çeviri), *Vahiy Kavramının Semantik Alanı*, *Tefsir: Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri ve Rivayet Ağırlıklı Tefsirler* ve *Tefsir Usulü* sayılabilir.

Zekeriya Pak graduated from Atatürk University Faculty of Theology in 1986. Between 1987 and 1994, he served as Assistant Specialist at the Ottoman Archives Department of the Prime Ministry General Directorate of State Archives. From 1994 to 1998, he worked as a research assistant at Cumhuriyet University Faculty of Theology. He completed his doctoral studies in 1998 at Marmara University Faculty of Theology, Department of Qur'anic Exegesis, with a dissertation titled *Servitude in the Qur'an*.

Since 1998, Pak has been a faculty member in the Department of Qur'anic Exegesis at Kahramanmaraş Sütçü İmam University Faculty of Theology. He has held various administrative positions at the university,

including Department Chair, Section Chair, Vice Dean, Dean, and Vice Rector.

His research focuses on Qur'anic exegesis, the understanding of revelation, and exegesis methodology. Among his published works in these fields are *Servitude in the Qur'an*, *Divine-Human Communication*, *Terti-bi'l-Ulûm* (translation), *The Semantic Field of the Concept of Revelation*, *Exegesis: Early Period Exegesis Activities and Narratively-Oriented Exegesis*, and *Exegesis Methodology*.

İsmail ÇALIŞKAN

1989 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1993-1998 yılları arasında aynı üniversitenin Tefsir Anabilim Dalında *Kur'an-ı Kerim'e Göre Tevessül ve Vesile* başlıklı teziyle yüksek lisans; *Kur'an-ı Kerim'de Din* teziyle de doktorasını tamamladı.

Akademik kariyerine 1999 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak başladı. Aynı yıl yardımcı doçent, 2004 yılında doçent ve 2009 yılında profesör unvanını aldı. 2009-2011 yılları arasında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde; 2013 yılında Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde öğretim üyeliği yaptı. 2018'den itibaren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında çalışmalarını sürdürmektedir.

Araştırmalarını tefsir tarihi, tefsir metodolojisi, Kur'an'ın yorumunda siyasal eğilimler, çağdaş yaklaşımlar ve Kur'an mealleri konularında yoğunlaştıran Çalışkan, ayrıca Osmanlı ve Orta Asya'da tefsir çalışmalarını ile Batı'da Kur'an araştırmaları üzerine çalışmalar yürütmektedir. Bu alanda yayımladığı başlıca eserleri arasında *Kur'an'da Din Kavramı*, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, *Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi*, *Tefsir Usûlü* ve *Tefsir Tarihi* sayılabilir.

İsmail Çalışkan graduated from Ankara University Faculty of Theology in 1989. Between 1993 and 1998, he completed his MA in the Department of Qur'anic Exegesis with a thesis titled *Tavassul and Vasıla According to the Qur'an* and his PhD with a dissertation titled *Exegesis of The Qur'an* at the same department.

He began his academic career in 1999 as a research assistant in the Department of Qur'anic Exegesis at Cumhuriyet University Faculty of Theology. He was appointed assistant professor in the same year, associate professor in 2004, and full professor in 2009. Between 2009 and 2011, he served at Hoca Ahmet Yesevi International Turkish-Kazakh University, and in 2013 at Yıldırım Beyazıt University. Since 2018, he has continued his work in the Department of Qur'anic Exegesis at Ankara University Faculty of Theology.

Çalışkan's research focuses on the history and methodology of exegesis, political tendencies in Qur'anic interpretation, contemporary approaches, and Qur'an translations. He also conducts studies on exegesis in the Ottoman Empire and Central Asia, as well as Qur'anic research in the West. Among his major publications are *The Concept of Religion in the Qur'an*, *Political Interpretations in the Classical Commentar*, *Analysis and Critics of The Message of Qur'an by Muhammad Asad*, *Methodology of Tafsir/Exegesis* and *History of Tafsir/Exegesis*.

Soner AKSOY

2015 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Lisans eğitimini tamamladı. 2015-2020 yılları arasında aynı üniversitenin Tefsir Anabilim Dalında *Ebû Ca'fer en-Nahhâs'ın Kitabı'l-Kat' ve'l-İ'tinâf Adlı Eserinin Usul ve Tefsir Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı tezi ile yüksek lisansını; *Haber ve İnşâ Bağlamında Kur'an'da Haberler Olgusu* teziyle doktorasını tamamladı.

2015 yılında Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olan Aksoy, 2022 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görev başlamış olup halen bu görevine devam etmektedir. Araştırmalarını tefsir, dil, belagat, Kur'an üslubu, Kur'an tarihi ve erken dönem tefsir hareketleri üzerinde yoğunlaştıran Aksoy, bu alanlarda çeşitli akademik çalışmalara imza atmıştır.

Soner Aksoy completed his undergraduate studies at Istanbul University Faculty of Theology in 2015. Between 2015 and 2020, he earned his MA in the Department of Qur'anic Exegesis with a thesis titled *An Eva-*

luation of Abū Ja'far al-Nahhâs's Work Kitâb al-Qat' wa-l-I'tinâf in Terms of Methodology and Exegesis and his PhD with a dissertation titled *The Phenomenon of News (Akhhâr) in the Qur'an in the Context of Declarative and Imperative Discourse (Khabar-Inshâ')*.

Aksoy began his academic career in 2015 as a research assistant at Namık Kemal University Faculty of Theology. In 2022, he was appointed as an Assistant Professor (Dr. Öğr. Üyesi) in the Department of Basic Islamic Sciences at Sakarya University Faculty of Theology, where he currently serves. His research focuses on Qur'anic exegesis, language, rhetoric, Qur'anic style, the history of the Qur'an, and early exegesis movements, and he has contributed numerous academic studies in these areas.

Orhan ARSLAN

1967 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinden mezun oldu. 1973 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Endüstri Bitkileri Anabilim Dalında Doktorasını tamamladı. 1984-1989 yılları arasında Gazi Üniversitesi Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalında Doçent, 1989-2012 yılları arasında da Profesör olarak görev yaptı. Gazi Üniversitesinde görev aldığı yıllar içinde Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı (1984-1985), Fen Bilimleri Eğitimi Bölüm Başkanı (1985-1986), Gazi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı (1986-1992), Gazi Eğitim Fakültesi Yönetim Kurulu Üyesi (1986-1992), Gazi Üniversitesi Senato Üyesi (1986-1992), Gazi Üniversitesi Rektör Danışmanı (2010-2012) gibi idari görevleri yürütmüştür. M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu, Türk Standartları Enstitüsü, Güreş Federasyonu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı gibi farklı kurumlarda da idari görevler de bulunmuştur.

Araştırmalarını genetik, evrim, Kur'an çalışmaları ve dini-millî konular üzerine yoğunlaştıran Arslan'ın eserleri arasında şunlar vardır: *Gerçeğe Çağrı, Allah'ı Tanımak ve Anlamak, Aklın ve Bilimin Işığında Allah'ı Tanımak, Kur'an Kıssalarının Mesajları ve İnsan Olmağa Geldim*. Ayrıca televizyon ve sosyal medya üzerinden Kur'an ve dini kavramlar üzerine programlar yapmış, halka açık eğitim ve sohbet etkinliklerini yürütmüştür.

Orhan Arslan graduated from Ankara University Faculty of Agriculture in 1967 and completed his PhD in 1973 at the Department of Industrial Crops, Ankara University Faculty of Agriculture. Between 1984 and 1989, he served as an associate professor, and from 1989 to 2012 as a full professor in the Department of Biology Education at Gazi University. During his tenure at Gazi University, he held various administrative positions, including Chair of the Department of Biology Education (1984–1985), Chair of the Department of Science Education (1985–1986), Vice Dean of Gazi Faculty of Education (1986–1992), Member of the Faculty Executive Board (1986–1992), Member of the University Senate (1986–1992), and Advisor to the Rector (2010–2012). He also held administrative roles in several institutions, including the Ministry of National Education Board of Education and Discipline, Turkish Standards Institute, Turkish Wrestling Federation, Turkish Association of Agricultural Engineers, and Ministry of Agriculture and Rural Affairs.

Arslan's research focuses on genetics, evolution, Qur'anic studies, and religious-national issues. His publications include *Call to Truth, Knowing and Understanding God, Knowing God in the Light of Reason and Science, Messages of Qur'anic Stories*, and *I Came to Be Human*. He has also conducted television and social media programs on the Qur'an and religious concepts, and has organized public education and discussion events.

Yasin Ramazan BAŞARAN

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra yüksek öğrenimine devam etmek üzere ABD'ye gitti. Indiana Üniversitesi Bloomington'da *Doğa, Tanrı ve Yaratma: Zorunlulukçu Bir Yaklaşım* başlıklı teziyle 2018 yılında felsefe doktoru ünvanını aldı. Sırasıyla Indiana Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve halen görev yaptığı Boğaziçi Üniversitesinde metafizik, eleştirel düşünme, din felsefesi ve değerler felsefesi alanlarında dersler vermektedir. Araştırmalarında nedensellik anlayışı ile teistik Tanrı inancı arasındaki ilişkileri incelemekte; ayrıca dini iddiaların rasyo-nelliğine dair farklı düşünce geleneklerini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu alanlarda kaleme aldığı makaleleri arasında *The Idea*

of *Subjective Faith in al-Maturidi's Theology, God of Ibn Sînâ: Immutable yet Responsive* ve *Doğanın Metafizik Bütünlüğü Hakkında İçkin Zorunluluk Savunusu* sayılabilir.

Eleştirel düşünmenin geniş kitlelerce tanınması için üniversite dışında çok sayıda seminer, panel ve konferansa katılmış; ayrıca geleneksel ve dijital medya programlarında yer almıştır. Bu çerçevede *Düşünmenin Alfabetesi*, *Araştırmanın Alfabetesi* ve *Düşün Bir de Sağlıklı Düşün* adlı kitapları yayımlamıştır. Metafizik alanındaki çalışmalarını ise *Gerçeklik Yeniden: Metafizığe Dönüş Üzerine Bir İnceleme* ve *Analitik Felsefe Okumaları* adlı eserlerinde sürdürmüştür.

Başaran after completing his undergraduate studies at Ankara University Faculty of Theology, went to the United States for graduate education. He earned his PhD in 2018 from Indiana University Bloomington with a dissertation titled *Nature, God, and Creation: A Necessitarian Approach, which focused on causality*. He has taught courses on metaphysics, critical thinking, philosophy of religion, and values at Indiana University, Istanbul Şehir University, Marmara University, and currently at Boğaziçi University. His research explores the connections between the concept of causality and the belief in a theistic God, as well as the rationality of religious claims across a broad spectrum of perspectives. Among his published articles are *The Idea of Subjective Faith in al-Maturidi's Theology, God of Ibn Sînâ: Immutable yet Responsive* and *An Intrinsic Necessitarian Defense of the Metaphysical Integrity of Nature*. To promote critical thinking to wider audiences, he has participated in numerous seminars, panels, and conferences outside the university, and has appeared on both traditional and digital media outlets. He has also authored books on critical thinking and academic culture, including *The Alphabet of Thinking, The Alphabet of Research* and *Think Well, Think Healthy*. His works on metaphysics include *Reality Anew: A Study on the Return to Metaphysics* and *Readings in Analytic Philosophy*.

Mustafa Selman TOSUN

2011 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2015-2022 yılları arasında aynı üniversitenin İslam Felsefesi Anabilim

Dalında *İbn Sînâ'da Tümmeller ve Gazzâlî'nin Eleştirileri* başlıklı teziyle bütünüleşik doktora yaptı. 2015 yılından itibaren Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslam Felsefesi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapan Tosun, 2022 yılında aynı üniversitede doçent ünvanını aldı. Halihazırda aynı üniversitede görev yapmakta, araştırmalarını İslam felsefesi, özellikle İbn Sînâ ve Gazali'nin düşünce sistemleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

Mustafa Selman Tosun graduated from Ankara University Faculty of Theology in 2011. Between 2015 and 2022, he completed an integrated PhD in the Department of Islamic Philosophy at the same university with a dissertation titled *Universals in Ibn Sînâ and al-Ghazâlî's Critiques*. Since 2015, Tosun has served as a faculty member in the Department of Islamic Philosophy at Karamanoğlu Mehmetbey University. He was promoted to associate professor in 2022 and continues to work at the same university. His research focuses on Islamic philosophy, particularly the thought systems of Ibn Sînâ and Ghazâlî.

Ali DURUSOY

1983 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1992 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalında *İbn Sina Felsefesinde Nefs, Akıl ve Ruh* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Aynı üniversitede araştırma görevlisi olan Durusoy, 1992 yılında doktor, 2001'de doçent ve 2006'da profesör ünvanını aldı. Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü başkanlığı görevini yürütmektedir.

Çalışmalarını İslam mantık tarihi, felsefe ve özellikle İbn Sînâ, Farâbî, Gazzâlî ve İbn Rüşd üzerine yoğunlaştıran Durusoy'un başlıca eserleri arasında *İbn Sînâ Felsefesinde İnsan ve Âlemdeki Yeri, Örnek Çeviri Metinlerle Mantık İlmine Giriş, İslam Mantık Tarihi Araştırmaları I-III* ve çeşitli ortak çeviri çalışmaları (*İbn Sînâ, el-İşârât v"t-tenbîhât, Gazzâlî, Mi'yârul-İlm*) bulunmaktadır.

Ali Durusoy graduated from Atatürk University Faculty of Theology in 1983. He completed his PhD in 1992 at Marmara University Faculty of

Theology, Department of Islamic Philosophy, with a thesis titled *Soul, Intellect, and Spirit in Ibn Sînâ's Philosophy*. Durusoy worked as a research assistant at the same university, received his PhD in 1992, was promoted to associate professor in 2001, and full professor in 2006. He currently serves as the Chair of the Department of Philosophy and Religious Studies at Marmara University Faculty of Theology.

His research focuses on the history of Islamic logic, philosophy, and especially the thought of Ibn Sînâ, Farâbî, al-Ghazzâlî, and Ibn Rushd. Among his major publications are *Human and Its Place in the World in Ibn Sînâ's Philosophy*, *Introduction to Logic with Sample Translated Texts*, *Studies in the History of Islamic Logic I-III*, as well as various collaborative translation projects including Ibn Sînâ's *al-Ishârât wa'l-Tanbihât* and al-Ghazzâlî's *Miyâr al-'Ilm*.

Necmettin PEHLİVAN

2002 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2003-2011 yılları arasında aynı üniversitenin mantık Anabilim Dalında *İçerik Bakımından Kıyas* başlıklı teziyle yüksek lisansını; *Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Eşref es-Semerkindî'nin Kıstâsu'l-Efkâr fî Tahkîki'l-Esrâr Adlı Eserinin Tahkiki, Tercümesi ve Değerlendirmesi* teziyle doktorasını tamamladı. Doktora sonrası araştırmalarını âdâbu'l-bahs ve'l-münâzara, ilm-i nazar ve ilm-i hilâf alanlarına yoğunlaştırmıştır. 2004 yılında aynı üniversitede araştırma görevlisi, 2017'de doçent ve 2024'te profesör ünvanını aldı. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Pehlivan'ın başlıca çalışmaları arasında *Âdâbu'l-Bahs Devrimine Doğru Son Evrim: Burhânuddîn en-Neseffî'nin el-Fusûl'ü*, *Old Rivalry, Eternal Friendship: The Story of an Opponent-al-Fusûl in the 'ilm al-nazar, Âdâbu'l-Bahs ve'l-Münâzara Geleneğinde 'İkinci Yeni'* ve *Zal-Kufa do al-Samarqand, zal-Samarqand do Stambulu: Adab al-Bahsla al-Munazara* sayılabilir.

Necmettin Pehlivan graduated from Ankara University Faculty of Theology in 2002. Between 2003 and 2011, he completed his MA in the Department of Logic with a thesis titled *Syllogism in Terms of Content* and his PhD with a dissertation titled *Critical Edition, Translation, and*

Evaluation of Shamsu'd-Dīn Muhammad b. Ashraf al-Samarqandī's Work Kistāsu'l-Afkār fī Tahqīqi'l-Asrār. His postdoctoral research has focused on *ādāb al-baḥth wa'l-munāzara* (etiquette of debate), *'ilm al-naẓar* (the science of disputation), and *'ilm al-ḥilāf* (the science of disagreement). Pehlivan began his academic career as a research assistant at Ankara University in 2004, was promoted to associate professor in 2017, and full professor in 2024. He currently serves as a faculty member in the Department of Logic at Ankara University Faculty of Theology. His major works include *The Last Evolution Towards the Ādābu'l-Baḥs Revolution: Burhānuddīn al-Nasafī's al-Fuṣūl*, *Old Rivalry, Eternal Friendship: The Story of an Opponent-al-Fuṣūl in 'Ilm al-Naẓar*, *The 'Second New' in the Tradition of Ādābu'l-Baḥs wa'l-Munāzara*, and *Zal-Kufa do al-Samarqand, zal-Samarqand do Istanbul: Adab al-Baḥs wa'l-Munāzara*.

Kitap Hakkında

Müslüman Düşünce ve Sorunları

Müslüman düşüncenin bugün karşı karşıya olduğu sorunlar, yalnızca bilgi birikiminden değil, düşüncenin kendi mirası ile kurduğu ilişkinin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kitap, İslam düşünce geleneğinin temel meselelerini ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Farklı disiplinlerden akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan eser, geleneği daraltmadan ve modernliği muğlaklaştırmadan Müslümanların düşünsel sorunlarını yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, kutsal kavramı etrafında şekillenen tartışmaları ele alırken putlaştırma mekanizmaları, mitolojik düşünce ve kutsalın tarihsel dönüşümü üzerine yoğunlaşmaktadır. İkinci bölüm, vahiy olgusu, Kur'an'ın temel kavramları ve yaratılış anlatıları gibi konuları klasik ve modern perspektiflerin ışığında tartışmaya açmaktadır. Üçüncü bölümde ise Müslüman düşüncenin mantık, felsefe ve metafizikle ilişkisini eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. Eserin özgün yanı, bu sorunları birbirinden bağımsız alanlar olarak değil, Müslüman düşüncenin bütünlüğü içinde ele almasıdır. Eser, mevcut sorunları teşhis etmenin ötesinde, İslam düşüncesinin imkanları üzerine yeni sorular üretmeyi ve farklı disiplinler arasında köprüler kurmayı hedeflemektedir. Klasik kaynakların titiz okumasıyla çağdaş sorunsalların bir arada değerlendirildiği bu çalışma hem akademik çevrelere hem de dini düşünce üzerine kafa yoranlara hitap etmektedir. Özellikle Türkiye'de Müslüman düşünce üzerine yapılan sistematik çalışmaların sınırlı olduğu bir dönemde, bu kitap önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Nassın sabit ilkeleriyle çağın değişken meseleleri arasında denge kurmaya çalışan eser, düşünsel bir yeniden inşa sürecinde davet niteliği taşımaktadır. Bölümlerin program sürecindeki tartışmalardan geçerek son halini alması, akademik bir yaklaşımla canlı bir düşünme pratiğini bir araya getirme çabasının ürünüdür.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Düşünce; Kutsal; Vahiy Anlayışı; Metafizik; Epistemoloji

About the Book

Muslim Thought and Its Challenges

The challenges faced by Muslim thought today arise not only from limitations in accumulated knowledge but also from the very nature of its relationship with its own intellectual heritage. This book is a comprehensive study that addresses the fundamental issues of the Islamic intellectual tradition. Prepared with contributions from scholars across various disciplines, the work aims to reassess the intellectual problems of Muslims without narrowing the scope of tradition or obscuring the complexities of modernity. The book consists of three main sections. The first section examines debates centered on the concept of the sacred, with a particular focus on mechanisms of idolization, mythological thinking, and the historical transformation of the sacred. The second section explores phenomena such as revelation, key Qur'anic concepts, and creation narratives, opening them to discussion through both classical and contemporary perspectives. The third section critically analyzes the relationship of Muslim thought with logic, philosophy, and metaphysics. The distinctive contribution of this work lies in its approach to these issues not as isolated fields but as integral components of the unity of Muslim thought. Beyond diagnosing existing problems, the work aims to generate new questions about the possibilities of Islamic thought and to build bridges between different disciplines. This study, which evaluates classical sources alongside contemporary issues through rigorous analysis, addresses both academic circles and those who reflect on religious thought. Particularly in a period when systematic studies on Muslim thought in Turkey remain limited, this book fills a significant gap. Seeking to establish a balance between the fixed principles of scriptural texts and the changing concerns of the age, the work invites readers to a process of intellectual reconstruction. The fact that the chapters reached their final form through discussions during the program represents an effort to combine academic rigor with a living practice of thinking.

Keywords: Muslim Thought; Sacred; Understanding of Revelation; Metaphysics; Epistemology

TAKDİM

Anadolu Düşünsel Araştırmalar Vakfı (ADA) ve onun öncülü olan Anadolu İlahiyat Akademisi olarak uzun süredir İslam düşüncesinin farklı yönlerini ele alan çalışmalar yürütmekteyiz. Daha önce üç yıl süren “İslam Düşüncesinde Çığır Açan Düşünürler” ve ardından beş yıl devam eden “İslam Düşüncesinde Ekol ve Akımlar” programlarının ardından, bu kez Müslüman düşüncesinin temel sorunlarını konu edinen yeni ve kapsamlı bir sürece başladık.

“Müslüman Düşüncesinin Sorunları ve Çözüm Arayışları” başlıklı bu program, geçmişten bugüne taşınan ve günümüz dünyasında yeni biçimler kazanan entelektüel, teolojik ve metodolojik sorunları sistematik biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Programın temel hedefi, yalnızca bu sorunları görünür kılmak değil, aynı zamanda çözüm yönünde yeni perspektifler geliştirmektir. Bu çerçevede her konu alanı için editörler belirlenmiş, alan uzmanlarıyla disiplinlerarası bir çalışma yöntemi benimsenmiştir.

Program süresince yapılan sunumlar, tartışmalar ve değerlendirmeler, izleyiciyle dijital ortamda buluşmanın ötesine taşınarak kalıcı bir külliyatın parçası haline getirilmek istenmiştir. Elinizdeki bu kitap, işte bu sürecin ilk ürünü olarak “Müslüman Düşünce ve Sorunları” başlığıyla ortaya çıkmıştır. Kitapta yer alan bölümler, programda yapılan sunumların deşifre edilip yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Böylece hem sözlü bir paylaşımın dinamizmini hem de yazılı bir eserin kalıcılığını bir araya getirmeyi hedefledik.

Anadolu İlahiyat Akademisi, kuruluşundan bu yana, düşünsel üretimin resmî kalıpların ötesinde, özgür bir atmosferde gelişebileceği inancıyla hareket etmiştir. Ankara’da, ilahiyat merkezli

ama disiplinlerarası bir perspektifle yürütülen bu çalışmaların, genç araştırmacılara bir düşünme ve üretme zemini sunduğunu görmek bizler için ayrıca bir memnuniyet kaynağıdır.

Bu eserin yayına hazırlanmasında emeği geçen tüm bölüm yazarlarına, editörlerimize ve sürece katkı sunan tüm arkadaşlarımıza gönülden teşekkür ediyoruz. Ayrıca kitabın yayına hazırlanmasında gösterdiği titizlik ve katkılarından dolayı FCR Yayın Grubu Editörü Hüseyin Nazlıaydın'a ve yayın ekibine de teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Anadolu İlahiyat Akademisi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	xxi
ÖN SÖZ	xxv
BİRİNCİ BÖLÜM	
KUTSAL VE PUTLAŞTIRMA	1
PUT/PUTPEREST/PUTLAŞTIRMA	
<i>Gürbüz DENİZ</i>	3
KUTSALIN GERÇEKLİĞİ VE MİTOLOJİ	
<i>Ramazan ADIBELLİ</i>	17
KUR'AN'DA VE KELÂM GELENEĞİNDE TARİH VE KUTSALLIK ÖRÜNTÜLERİ	
<i>Rıza KORKMAZGÖZ</i>	39
KELAM KUTSALI NASIL ELE ALIR?	
<i>Mehmet EVKURAN</i>	83
İKİNCİ BÖLÜM	
DİN VE VAHİY	107
VAHİY OLGUSU VE KUR'AN VAHYİ	
<i>Zekeriya PAK</i>	109
DİN VE MİLLE KAVRAMLARI	
<i>İsmail ÇALIŞKAN</i>	135
KLASİK VE MODERN PERSPEKTİFTEN KUR'AN'DA BAHSEDİLEN GAYBÎ VARLIKLARIN GERÇEKLİĞİ/ MAHİYETİ MESELESİ	
<i>Soner AKSOY</i>	167
KUR'AN VE YARATILIŞ: İLK CANDAN İNSANA	
<i>Orhan ARSLAN</i>	223
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
METAFİZİK VE MANTIK	255
ANLAMIN PEŞİNDE: METAFİZİK, NATÜRALİZM VE NİHİLİZM	
<i>Yasin Ramazan BAŞARAN</i>	257

METAFİZİKTE TÜMEL VE TİKEL: METAFİZİK VE EPİSTEMOLOJİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA –İBN SÎNÂ’NİN TÜMEL TEORİSİNE KARŞI GAZALÎ’NİN ELEŞTİRİLERİ– <i>Mustafa Selman TOSUN</i>	273
MÜSLÜMANLARLA MANTIK ARASINDAKİ MESAFE <i>Ali DURUSOY</i>	295
EL-KİSTÂSU’-MUSTAKÎM’DEKİ MUHATAP KİM/LER/DİR?! <i>Necmettin PEHLİVAN</i>	305
DİZİN	345

ÖN SÖZ

Müslüman düşüncenin bugün ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğu sıkça dile getirilen bir gerçekliktir. Fakat bu sorunların kaynağını yalnızca dışsal etkenlerde ya da tarihsel gecikmelerde aramak, meseleyi daraltmaktır. Asıl mesele, Müslüman dünyanın kendi düşünce mirasıyla kurduğu ilişkinin niteliğinde gizlidir. Zira düşünce mirasıyla ilişki kurmak, sadece onu hatırlamak veya sahiplenmek değil, aynı zamanda onunla yeniden düşünmek anlamına gelir.

Geçmişte İslam düşüncesi hem teorik hem de pratik düzlemde hayatı yönlendiren bir dinamizme sahipti. Toplumsal, ahlaki ve entelektüel alanlarda çağının meselelerine cevap verebilen güçlü yorumlar üretebiliyordu. Klasik dönemin ilim anlayışı, nas-ın sabit ilkeleriyle hayatın değişken yönleri arasında kurduğu denge sayesinde sürekliliğini koruyordu. Fakat bilgi, iletişim ve teknoloji çağlarının baş döndürücü hızla değiştiği bir dönemde, bu yorumların bir kısmı artık insanın güncel sorunlarına doğrudan temas etmiyor; geleneksel dilin taşıyıcılığı çağın kavramsal ağırlığı altında zorlanıyor.

Bugün Müslüman dünyanın yaşadığı kriz, sadece bir bilgi ya da yöntem krizi değildir; bu aynı zamanda anlamın ve yönün krizidir. Ahlak, bilgi, özgürlük, varlık, yorum, adalet, bilim ve siyaset gibi alanlarda biriken sorunlar, düşüncenin kendi iç tutarlılığını yeniden sorgulamasını zorunlu kılıyor. Bu bağlamda, Müslüman düşünce geleneğini yeniden okumak, onun üzerinde yükseldiği temel kavramları çağdaş insanın varlık deneyimiyle buluşturmak, sadece akademik bir çaba değil, aynı zamanda varoluşsal bir zorunluluktur.

Bu kitap, bu zorunluluktan doğdu. Anadolu Düşünsel Araştırmalar Vakfı ve onun öncülü olan Anadolu İlahiyat Akademisi bünyesinde düzenlenen “Müslüman Düşüncenin Temel Sorun-

ları ve Çözüm Arayışları” programı, birkaç aylık tartışmaların, soru-cevapların, ortak okumaların ve müzakerelerin ürünüdür. Her bir oturumda farklı alanlardan akademisyenler, İslam düşüncesinin bir yönünü yeniden ele alarak eleştirel bir değerlendirmeye tabi tuttular. Bu süreç, bir “redd-i miras” hareketi değil; bilakis geleneği eleştirel kabulde yeniden anlama gayretidir.

Program sürecinde öne çıkan en önemli ilke, nassa sadakatle çağın idrakine açıklık arasındaki dengenin korunmasıydı. Düşüncenin pergelinin sabit ayağı nassın üzerinde durmalı; hareketli ayağıyla çağın yeni meselelerine, değişen bilme biçimlerine, insanın varoluşsal arayışlarına yönelmeliydi. Bu bağlamda kitap, yalnızca bir düşünce envanteri değil; bir yeniden inşa çağrısı olarak da okunmalıdır. Burada yer alan metinler, birer sonuç bildirisi değil, açık uçlu tartışmalardır; Müslüman dünyanın bugünkü düşünsel durağanlığını aşmaya yönelik denemelerdir.

Kitabın bölümleri, ilahiyatın klasik alanlarıyla sınırlı kalmayan, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, ahlak ve hatta bilim felsefesi gibi farklı disiplinlerin keşiştiği bir zemin üzerinde yükselir. Bu çeşitlilik, düşüncenin yeniden canlanmasının ancak disiplinler arası bir dil ile mümkün olabileceği inancını yansıtır. Zira Müslüman düşüncenin bugün en çok ihtiyaç duyduğu şey, “mevcut bilgiyi tekrarlamak” değil, onu yeni bir anlam düzleminde yeniden kurmaktır.

Bu çerçevede, her bölüm kendi alanına özgü bir sorunu ele alırken, aynı zamanda ortak bir kaygıyı da taşır: Müslüman aklının eleştirel bilinciyle yeniden dirilmesi. Bu diriliş ne modernliğin yüzeysel taklidi ne de geleneğin donmuş formlarına teslimiyet anlamına gelir. Eleştirel düşünce, geleneğin köklerinden beslenirken onu yeniden yorumlama cesaretini gösterir. Çünkü bir geleneği yaşatan şey, onu tekrarlamak değil, onu her çağda yeniden düşünebilmektir.

Bu eseri hazırlayan isimler, kendi alanlarındaki birikimlerini yalnızca teorik birikim olarak değil, ortak bir düşünsel sorumlulu-

luk olarak değerlendirdiler. Her biri, Müslüman dünyanın bugün yeniden anlamlandırılması gereken kavramlarını –akıl, vahiy, ahlak, kutsallık, modernlik, varlık, anlam, özgürlük– yeniden ele aldı. Bu yönüyle kitap, bir “sorunlar listesi” değil, düşünmenin yeniden imkanı üzerine kolektif bir tefekkür olarak okunmalıdır.

Sonuç olarak, bu kitap bir bitişin değil, bir başlangıcın ifadesidir. Müslüman düşünce geleneğinin eleştirel bir farkındalıkla yeniden okunması, yeni yüzyılın entelektüel yükünü taşıyabilecek bir düşünce zemini oluşturmanın ilk adımıdır. Bu süreçte katkı sunan her bir ismin emeği, bireysel bir gayretten ziyade ortak bir fikrî mesuliyet bilincinin yansımasıdır.

Bu çalışmanın, İslam düşüncesinin tarihsel birikimi ile çağın soruları arasında yeni bir köprü kurmasına, eleştirinin yıkıcılığa değil, yeniden inşaya hizmet etmesine ve düşünmenin Müslüman hayatında yeniden asli bir yer kazanmasına vesile olmasını diliyoruz.

Programların hazırlanması ve yayına dönüştürülmesi sürecinde katkı sunan Prof. Dr. İsmail Çalışkan’a, Prof. Dr. Mehmet Evkuran’a, Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan Başaran’a, Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Çelik’e, Nihat Koçak’a, Badel Yıldırım’a, Fatma Zehra Pekcan’a ve Bera Berk’e şükranlarımızı sunuyoruz.

Gürbüz DENİZ
Tuncer NAMLI